

Eğitimde Kütüphane *Libraries in Education*

Osman Ersoy

Eğitimde kütüphanenin yeri çok önemlidir gibi bir tümce ile yazıma başlıyorum ve et tınaktan nasıl ayrılmazsa, kütüphanesiz eğitimin de öylesine olanak dışı olduğunu söyleyerek sözlerimi sürdürmek istiyorum. Bunun için, öncelikle eğitim, öğretim ve kütüphane sözcüklerinin tanımlamasını yapmayı yararlı görüyorum.

Türk Dil Kurumu'nun yayımladığı, *Türkçe Sözlük (1974)*, eğitimi: "Eğitmek işi, eğitme yollarını gösteren bilim", eğitimciyi ise, "eğitim işiyle uğraşan kimse, pedagoğ, terbiyecisi" diye tanımlıyor (257.s). Türkçe sözlükte, öğretim: "Belli bir amaç için gereken bilgileri verme işi, tedris, tedrisat, talim" biçiminde nitelendiriliyor (626.s). Kütüphane de, "Kitap ve benzeri gereçlerin toplandığı, saklandığı ve özellikle yararlanmaya sunulduğu ya da ödünç verildiği yer" gösteriliyor (534.s). Ülkemizi yönetenler 21. Yüzyılın eşiğinde, çözüm bekleyen bunca sorunla uğraşırken, eğitimde kütüphanenin yeri ve öneminden söz etmek, kimilerince belki de yadırganabilir. Ancak, bütün sorunlarımızın odak noktasında okumaz yazmazlığın, kültürsüzlüğümüzün yatığı, eğitimin en etkili araç-gereci olan kütüphaneyi dışladığımızı anumsamak zordur.

Birleşmiş Milletlerin UNESCO, yani, eğitim, bilim ve kültür kuruluşu, 1990'ı, "Okur-Yazarlık Yılı" olarak seçmişti. Bununla ilgili olarak, bizden ve başka yerlerden kimi istatistikler vermek istiyorum. Yeni Türk Alfabesi'nin kabulünden bu yana 66 yıl geçti. Arap Alfabesi'nin kullanıldığı 1927 yılında 13.648.000 olan nüfusun ancak, %11'i okur-yazardı: bu oran, 1960'da %40; 1985'te %77; 1989'da %79.5'ğe çıkmıştır. Ülkemizde, erkeklerin %89.7 kadınların ise, %68.8'i okur-yazardır. Okumaz yazmazların Türkiyemizdeki sayısı 11.652.000'dir.

Dünyada, 1985 istatistiklerine göre, 15 yaşın üzerinde olan 889 milyon okumak-yazmak bilmiyor ve bu sayı toplam yetişkin nüfusun %27.7'sini oluşturuyor. Okumak-yazmak bilmeyen yetişkinlerin %98'i gelişmekte olan ülkelerde yaşıyor. Asya'da 666, Afrika'da 162, Latin Amerika ve Karayipler'de 44 milyon insan okumaz-yazmaz durumdadır. Nüfus yoğunluğu söz konusu olduğunda, Afrika'da %54, Asya'da %36.3, Latin Amerika ve Karayipler'de %17.3 kişi okumak ve yazmaktan nasibini almamıştır. Dünya nüfusunun %34.9

yani 561 milyonunu okumak yazmak bilmeyen kadınlar; %20.5 yani 321 milyonu ise, okumaz yazmaz erkekler oluşturuyor. Dünyada okur yazar olan nüfusun çoğu taşrada oturmaktadır. Yine, 1985 istatistiklerine göre, gelişmekte olan ülkelerde, 6-11 yaş arasında 120 milyon çocuk okula gitmek olanaklarından yoksundur. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerin nüfusunun 2/3'ü okumak yazmak bilmiyor. Eğer, gelişmekte olan ülkeler, her tür kütüphanelere sahip olup bunları örgün ve yaygın eğitimin hizmetine verselerdi, yukarıdaki gibi, olumsuz istatistiklerle karşılaşmazdık.

Türkiye gibi, gelişmesini sürdüren bir ülkede, hâlâ nüfus denetiminin yapıp yapılmaması tartışılırken, nüfusumuz durmadan artıyor. Bunun yanısıra, sağlık planlamasının iyiye gitmesi, üstelik eğitim ve öğretimde kütüphaneden yararlanma oranının düşük olması, okumaz yazmazlığı etkileyen ve artıran nedenler olarak görünüyor. Böylece, 66 yılda okumaz yazmazlığı bütünüyle çözümliyememiş ülkemizde, eğitim-öğretimle kütüphaneleri geliştirmeyi atbaşı götürmek gereği önem kazanıyor. Eğitimde kütüphanenin etkinliğine bir örnek olsun diye, burada, 1950 yıllarında Hindistan'da yapılan çalışmadan kısaca söz açmak istiyorum. Hindistan, UNESCO'dan aldığı yardımla, "Delhi Halk Kütüphanesi Projesi"ni başarı ile gerçekleştirmişti. Sözünü ettiğim bu proje, Delhi ve çevresine hem kütüphane hizmeti verilmesine neden olmuş; hem de okumaz yazmazlığın giderilmesinde çok önemli bir görevi yerine getirmiştir.

Eğitimin hayat boyu sürmesine karşın, biz bunu yine de örgün ve yaygın diye ikiye ayırıyoruz. Örgün eğitim, ilk okuldan başlayıp, üniversitenin sonuna kadar sürmektedir. Yaygın eğitim ise, her dereceli okul dışında yapılandır. Yaygın veya halk eğitiminden, çeşitli nedenlerle okula gidememiş veya okulu bitirmiş olanlar yararlanır. Her derecedeki örgün eğitim ve öğretimin nitelikli bir biçimde yapılabilmesi için, ilk, orta, lise ve üniversite kütüphanelerine; yaygın eğitimde ise, halk ve çocuk kütüphanelerine gereksinme duyulur. Örgün ve yaygın eğitim ile bunları destekleyen kütüphanelerin işlevsel bir yöntem izlemeleri gerekir. Eğer, örgün ve yaygın eğitimi arkalayan kütüphane dermeleri (koleksiyonları) insanları hayata hazırlayıcı nitelikte ve özenle seçilmemişse, kişiyi işini daha iyi, başarılı bir biçimde yapmaya yönlendirmiyorsa, okuma yazmaya kimse özlem duymaz. Dolayısıyla, ne gençler, ne de yetişkinler okur yazarlığı alışkanlık haline getirebilirler. Bir toplumda, okumak yazmak, bilgili olmak bir işe yaramıyorsa, bunların kazanılmasının da bir anlamı kalmaz. Yukarıda, erkeklerimizin %89.7 ve kadınlarımızın %68.8'nin okur yazar olduğunu söyledik. Ancak, bunların hepsinin okumayı alışkanlık haline getirdiği söylenemez. Hatta, çoğumuza, ayda kaç kitap okuduğumuz sorulsa, karşılık vermede zorluk çekeriz.

Eğitimde hep bir etkin (aktif) yöntemden söz edilir. Bu yöntem, öğrenci ve yetişkinlerin, kişisel çalışmalarını, iş yapma yeteneklerini geliştirmeye yarar.

Kuşkusuz etkin (aktif) yöntem, araç-gereç ve özellikle kitap ve benzeri materyalin, eğitim ve öğretim sırasında çokça kullanılmasını gerektirir. Halbuki, Ülkemizde, örgün eğitimin, kimi kuruluşlarımızda, kitapsız, kütüphanesiz yapılmakta olduğuna tanık oluyoruz. Kimi okullarımızda, ya kütüphane yoktur veya memur olmadığı için, kütüphane kapalı tutulmaktadır. Böyle olunca da okullarımızda, etkin (aktif) yöntemi başarı ile uyguladığımızı söylemek zorlaşıyor.

Milli Eğitim Bakanlığı'nun çağrılısı olarak 1924 yılında Ülkemize gelen ve *Türkiye Marifi Hakkında Rapor* adlı eseri yazmış olan, ünlü eğitimci John Dewey, okul kütüphaneleri konusunda çok önemli saptamalar yapmıştır. John Dewey, özetle, okul yapısı planlanırken, kütüphaneye yer ayrılmasını öğütüyor; bir okulda kütüphane yoksa orda eğitimden söz edilemeyeceğini vurguluyor. Hatta, okul kütüphanelerinin çevrelerindeki halka da hizmet vermelerinin yerinde olacağını söylüyor. Çünkü, Cumhuriyetin ilk yıllarında halk kütüphaneleri azdı ve yaygın değildi; halbuki okullarımızın sayısı, halk kütüphanelerine oranla çok fazlaydı. Bugün John Dewey'in önerilerinin tam tersi yürürlüktedir. Okul kütüphanelerimiz işler durumda olmadığı için, öğrenciler, yurt düzeyine yayılmış, irili, ufaklı, halk kütüphanelerinin kapılarını zorlamaktadır. Halbuki, 1126'yı aşkın bu halk kütüphaneleri, aslında, örgün eğitimin değil, yaygın eğitimin bir aracıdır. Bu konuda, birkaç yıldır, Kültür ve Milli Eğitim Bakanlıkları arasındaki yarışmalardan bir sonuç alınamayınca, Ankara'daki halk kütüphaneleri, öğrencilere kapılarını, günde dört saat açmak gibi bir uygulamaya yöneldiler. Yani, bir öğrenci, bir kütüphaneden birgünde, dört saatliğine yararlanabilecek.

Ülkemizde, üniversite düzeyinde kütüphanecilik eğitiminin başlamasının üzerinden tam kırk yıl geçmiş bulunuyor. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kuruluş ve okullarda meslekten yetişmiş kütüphaneci sayısı deveye kulak bile değildir. Sanıyorum ki, okullarımızda kütüphane sorunu çözüme kavuşuncaya kadar, John Dewey deyişli eğitimden söz etmek hayal olarak kalacaktır.

Halk kütüphanelerinin, yaygın eğitimi destekleyen, arkalayan kuruluşlar olduğundan, yukarıda söz açmıştık. Nicelik yönünden 1126 sayısına ulaşmış bulunan halk kütüphanelerinin, nitelik bakımından, yetişkinlerin eğitiminde etkin oldukları söylenemez. Bunun nedenlerinin başında, halk kütüphanelerinin giderek, sadece öğrencilerin ders çalıştığı, ödev hazırladığı yerler durumuna geldiği söylenebilir. Böyle olunca da, bir bakıma, öğrencilerin işgali altında olan bu yerlerin, yetişkinlere hizmet vermesi, büyük ölçüde aksamış oluyor. Kaldı ki, halk kütüphaneleri dermelerinin çoklukla güncel olmayışı, sıkça başvurulmayan eserlerin ayıklanmayışı, açılış kapanış saatlerinin çalışan yetişkinlere uygun olmaması ve özellikle, bölgenin gereksinimi olan eserlerin

buralarda bulunmaması, hem yaygın eğitimin hem de halk kütüphanesinin etkinliğine gölge düşürmektedir.

Örgün ve yaygın eğitimde kütüphaneyi odak haline getirmek istiyorsak, bu iki kurum arasındaki çelişkiyi ortadan kaldırma, ilişkilerini, olabildiğince güçlendirmeliyiz. Gerçek örgün ve yaygın eğitimi, işlevsel kütüphanelerden yararlanarak yapmalıyız.

İlkel toplumlar, iş bölümü ve uzlaşmadan yoksundu; herkes her işi yapmak durumunda idi. Gelişmiş toplumlarda ise, iş bölümü ve uzlaşma alabildiğine gelişmiştir. Söz gelimi, savaşları generaller, eğitim ve öğretimi öğretmenler yapar, yönlendirir. Öyleyse, okul kütüphaneleri de bunu kırk yıldır eğitimini gören kütüphaneciler tarafından yönetilmeli ve yönlendirilmelidir. Milli Eğitim Bakanlığı'nun , kütüphanecilik derslerini, okullara, seçmeli de olsa, koymasını çok olumlu ve yerinde bir davranış olarak karşılamamıza rağmen, bu dersin edebiyat öğretmenleri tarafından verilmesini çok ama çok olumsuz bir karar olarak görüyoruz. M.E.B. Talim ve Terbiye Kurulu'nun bu tutumunu, ya eğitimde kütüphanenin etkinliğini önemsemedikleri, ya da üç büyük üniversitemizde, kütüphanecilik bölümlerinin bulunduğundan habersiz oldukları veya 21. yüzyılın eşliğinde uzlaşmaya hâlâ değer vermedikleri biçiminde yorumlamaktan başka çare bulamıyoruz.

Eskiçağlar'da, kil tablet, papirüs ve parşömen üzerine yazılan eserlerin taşınması, korunması ve yararlanmaya sunulması zor oluyordu. Günümüzde, bilgisayarlarla bilgi çağına ulaşıldı. Koca bir derme (koleksiyon) bir diskete aktarılabilir ve bir başka ülkedeki araştırmacıların yararlanmasına anında sunulabiliyor. Bu amansız yarışdan kopmamak için, kütüphanelerimize gelmiş olan teknik ve ol-anaklardan, her kuruluşumuzda, yararlanmak zorundayız.

Yazının icadından bu yana beşbin yıl geçti. İnsanoğlu, yazıdan önce, milyonlarca yıl iletişimi, konuşma ve işaretlerle sürdürdü. Sürdürdü de ne yaptı? Uygarlık düzeyinde ancak bir arpa boyu yol alabildi. Çünkü, konuşma ve işaretle sürdürülen iletişim, fikir, düşünce ve özellikle kazanılmış deneyimleri, gelecek kuşaklara, ulaşturmaya, aktarmaya yetmiyordu. Halbuki, yazı bulunup, yazılı belgeler toplanıp, saklanıp, korunup kütüphanelerde yararlanmaya sunulmaya başlanınca, yeni kuşaklar, eskilerin deneyimlerinden yararlanıp, yeni görüşler, icadlar ve keşifler sergilediler. Kütüphaneciler, beşbin yıldır, belgeleri toplaması, koruması ve yararlanmak isteyenlerin hem örgün, hem de yaygın eğitimde hiz-metine sunmasaydı, bugün uzay yolculukları hayal bile edilemezdi. Öyleyse, hiç olmazsa, bu Kütüphane Haftası'ndan sonra etkililer ve yetkililer olarak herkesi, eğitim ve öğretimin kütüphanesiz yapılamayacağına inandırmaya çalışalım.